

УДК 328

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v055.2025.43>

В. О. Назар

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-3605-4894>

аспірант кафедри політології

Львівського національного університету імені Івана Франка

НАПІВПРЕЗИДЕНТАЛІЗМ У ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ: ІНСТИТУЦІЙНА КОНФІГУРАЦІЯ, ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ТА МІЖВЛАДНА ВЗАЄМОДІЯ

Вступ. У вітчизняній та західній політичній науці загальноприйнятим є твердження, що поняття «напівпрезиденталізм» як наукову категорію вперше запровадив, обґрунтував і класифікував французький політолог Моріс Дюверже. Дослідник передбачав формування напівпрезиденталізму як особливої моделі політичного устрою, що в майбутньому здобуде ознаки домінантної форми конституційного правління, зокрема в державах із перехідною демократією. Напівпрезидентська система правління активно поширилася в пострадянському просторі та країнах Африки, починаючи з 1990-х років. І як засвідчує практика, вона є досить ефективною й «прийнятною» у політичних системах, що перебувають на стадії трансформації. Ці держави зазвичай характеризуються соціально-економічною турбулентністю, слабкою інституціоналізацією партій, а також нестабільністю виборчих процесів. У такому контексті конституційна модель, яка забезпечує гнучкість інструментів державного управління, часто вважається найбільш доцільною для підтримки політичної рівноваги. При цьому, напівпрезиденталізм створює специфічну динаміку взаємодії між інститутами влади, що може як сприяти досягненню компромісів і балансів влади, так і призводити до конфліктів чи інтенсифікувати їх. Тому дослідження напівпрезиденталізму дозволяють зрозуміти, як ця система може адаптуватися до кризових умов та змін у політичному середовищі. З огляду на глобальні виклики, пов'язані з війнами та посиленням авторитарних тенденцій важливим фактором стає можливість передбачити й уникнути узурпації влади, поряд з дотриманням прозорості і підзвітності владних структур у даній системі.

Примітно, що дослідженням цієї проблематики здебільшого займалось багато дослідників з країн Західної Європи (оскільки напівпрезидентські системи першими з'явилися саме в цьому регіоні), а вже згодом – і з країн Центрально-Східної Європи. Зокрема, можна виділити таких зарубіжних науковців, як Р. Еллі, М. Дюверже, М. Шугарт, Х. Лінц та багато інших. Також, зокрема як наслідок і в розвиток, почали з'являтися відповідні політологічні розвідки в Україні,

зокрема авторства В. Литвина й А. Романюка. Проте чимало наукових праць по цій проблематиці були написані до 2015 р., а тому існує потреба в оновленні даних і дослідженні напівпрезиденталізму, зокрема серед країн Центрально-Східної Європи, де визріла достатня емпірична база для цього. Також ця проблематика є особливо цінною для української політичної науки, адже в Україні також застосовано напівпрезидентську систему правління, а тому наявність достатньої кількості наукових напрацювань дозволить бути готовими до викликів пов'язаних з нею з теоретичної та практичної точок зору.

Метою статті є комплексне дослідження типологізації напівпрезиденталізму від моменту появи терміну до сучасного стану його наукового осмислення з виокремленням найбільш впливових робіт провідних дослідників та характеристикою запропонованих ними моделей напівпрезидентських систем. Особлива увага приділяється аналізу міжвладної взаємодії всередині напівпрезиденталізму – співвідношенню повноважень президента, уряду та парламенту, а також визначенню позитивних і негативних сторін цієї форми державного правління, що дозволяє оцінити її потенціал як інструменту стабілізації та ризик конфліктності у різних політичних контекстах.

Методи дослідження. У процесі дослідження було використано: метод аналізу – для структурного осмислення теоретичних підходів до напівпрезиденталізму та характеристик різних моделей його функціонування; метод синтезу – для інтеграції отриманих знань у цілісну концептуальну рамку типологій і моделей взаємодії між президентом, урядом та парламентом. Також було застосовано елементи системного підходу – для розгляду напівпрезиденталізму як частини ширшої політичної системи, та інституційного підходу – з метою врахування взаємозв'язку між конституційною архітектурою та ефективністю функціонування виконавчої влади у різних політичних контекстах, зокрема в Україні під час війни 2022–2023 рр.

Результати. Напівпрезиденталізм вирізняється подвійною виконавчою владною вертикаллю: президент співіснує з урядом, очолюваним

прем'єр-міністром, який несе відповідальність перед парламентом. Введення інституту президента в систему виконавчої влади покликане забезпечити механізми стримувань і противаг, які перешкоджають надмірній концентрації влади в руках одного з інститутів. Конституційна структура, що передбачає розподіл політичного впливу між декількома центрами, сприяє децентралізації владних повноважень і ускладнює процес персоніфікації влади. Це, своєю чергою, створює передумови для підвищення легітимності політичного режиму як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях. У своїй праці Дюверже [4, с. 165–187] виокремлює чотири головні складові напівпрезиденталізму: конституційні норми, конфігурацію парламентської більшості, ставлення президента до цієї більшості, а також історичні традиції й соціополітичні умови. При цьому система вважається «напівпрезидентською», якщо в конституції зафіксовані три ключові ознаки: 1) Президент обирається шляхом загального голосування; 2) Президент наділений істотними повноваженнями; 3) Уряд на чолі з прем'єром здійснює виконавчі функції і відповідальний перед парламентом. Проте, дослідник зауважує, що потрібно також враховувати контекст конкретних політичних обставин, у межах яких конституція реалізується. Із трансформацією політичного контексту змінюються як форма, так і сутність функціонування системи правління. Попри формальну подібність, конституції, що закріплюють напівпрезидентську модель, можуть відрізнятися за обсягом повноважень глави держави. Однак у практичному сенсі ці розбіжності мають менше значення, ніж реальні механізми політичного управління. Саме емпірична варіативність реалізації напівпрезиденталізму надає цій моделі специфічного змісту. Таким чином, важливо розуміти природу напівпрезиденталізму та фактори, що зумовлюють різну інтерпретацію однакових за змістом конституційних положень у практиці різних держав.

Якщо відштовхуватись від складових напівпрезиденталізму виділених Дюверже, то можна зауважити, що перші два утворюють «контекст» функціонування політичної системи, тоді як наступні – змінні в залежності від політичної динаміки. У межах політології напівпрезидентська модель традиційно вивчалася менш інтенсивно, ніж президентська чи парламентська. Водночас за останні двадцять років спостерігається суттєве розширення наукового аналізу цієї форми правління. Первісні інтерпретації цієї моделі часто обмежувалися описом конфлікту між президентом і прем'єром, однак подальші дослідження засвідчили, що така оцінка є надто спрощеною. Виявилось, що в межах напівпрезиденталізму

існує широка палітра моделей співіснування виконавчих інституцій, що стала предметом як теоретичного аналізу, так і емпіричних досліджень.

Одними із перших спроб типологізувати напівпрезидентські системи були класифікації Дюверже та Сарторі [11], що поділили їх на уніфіковані та розділені моделі правління залежно від характеру взаємозв'язку між виконавчою владою та легіслатурою. У центрі цієї типології питання парламентської підтримки: чи має президент та/або прем'єр опору у більшості депутатів. Уніфікованою вважається така модель, за якої і президент, і прем'єр-міністр спираються на одну й ту ж парламентську більшість. Це створює внутрішньо узгоджену виконавчу владу, що діє в режимі політичної співпраці. Такий сценарій дозволяє реалізовувати чітку та стабільну державну політику, оскільки виконавчі органи влади не вступають у конфлікти між собою. Натомість розділена модель виникає тоді, коли президент і прем'єр-міністр представляють політичні сили, що опираються на різні парламентські більшості. Така ситуація веде до потенційної або фактичної конфліктності в системі виконавчої влади, оскільки повноваження президента (особливо у зовнішній політиці й сфері безпеки) можуть вступати у суперечність із курсом уряду, що відповідає за внутрішню політику. Обидва дослідники підкреслюють, що ефективність напівпрезидентської системи значною мірою залежить не лише від тексту конституції, а й від здатності основних політичних акторів до співпраці. Такий підхід дозволяє краще розуміти внутрішню варіативність напівпрезиденталізму, який поєднує елементи президентської та парламентської систем, але реалізується в кожній країні по-своєму залежно від політичного контексту. Проте, ця дихотомія виявилася недостатньою для пояснення емпіричних відмінностей між країнами, формально подібними за конституційною конструкцією.

У перші роки дослідники спиралися на визначення напівпрезиденталізму запропоноване Дюверже, акцентуючи увагу на впливовості президента як головному критерію типологізації. Проте, проблема полягала у невизначеності критерію «суттєві повноваження президента», що ускладнювало порівняння різних країн. У відповідь на це відомий дослідник Р. Еллі [5, с. 1–21] зазначає, що строге трактування критерію призводить до того, що лише держави з потужним і політично активним президентом можуть бути класифіковані як напівпрезидентські. Відповідно, потенціал конфлікту у межах виконавчої влади у таких країнах стає центральною рисою цієї моделі. Натомість, якщо критерій політичної компетентності глави держави інтерпретується більш гнучко, то внутрішньо виконавчий конфлікт

втрачає статус обов'язкової характеристики. У пошуку універсального підходу Елгі запропонував спрощене визначення: напівпрезидентською вважається система, в якій глава держави обирається прямим народним голосуванням, а глава уряду несе відповідальність перед парламентом. Це визначення має перевагу у вигляді юридичної однозначності, що дозволяє більш чітко класифікувати політичні режими. Тому переліки держав із напівпрезидентською формою правління, складені різними дослідниками, зазвичай збігаються.

Однак слід наголосити, що подібне дефініційне розуміння виконує лише описову, але не пояснювальну функцію. Воно не дозволяє прогнозувати реальні моделі функціонування політичних інститутів у конкретних країнах. Саме ця методологічна прогалина стимулювала подальший розвиток внутрішньої класифікації напівпрезиденталізму, що враховує емпіричні відмінності, які виникають у процесі реалізації формально однакових конституційних моделей. Саме тому Елгі також запропонував внутрішню класифікацію напівпрезиденталізму на основі рівня політичної ваги президента та характеру виконавчого дуалізму. У межах своєї типології дослідник виокремлює три підтипи напівпрезиденталізму: 1) *Президенціалізований напівпрезиденталізм* – формується у політичних системах, де президент має значну виконавчу владу та домінує в управлінні, що часто веде до надмірної концентрації влади в руках однієї особи. Елгі застерігає, що така модель може бути небезпечною для розвитку демократії; 2) *Парламентизований напівпрезиденталізм* – у цій моделі роль президента є символічною, без реального впливу на виконавчу владу. Практичне функціонування такої системи наближається до парламентських форм правління, де прем'єр-міністр виконує основні урядові повноваження; 3) *Збалансований напівпрезиденталізм* – ця форма є найбільш суперечливою з аналітичної точки зору. В ній виконавча влада розподіляється між президентом і прем'єр-міністром більш-менш рівномірно, що створює потенціал для когабітації та взаємної конкуренції.

Також варто згадати ще один із класичних прикладів типологізації напівпрезиденталізму, що є актуальним й досі. Це поділ, запропонований М. Шугартом і Дж. Кері [14], на президентсько-парламентську та прем'єрсько-президентську (парламентсько-президентську) моделі. Ключовою різницею між моделями виступає механізм відповідальності виконавчої влади: у прем'єрсько-президентському варіанті уряд несе політичну відповідальність виключно перед парламентом, тоді як у президентсько-парламентському – як перед главою держави, так і перед парламентською більшістю. У прем'єрсько-прези-

дентській системі президент відіграє значну роль у процесі формування уряду, однак механізм його відкликання залишається виключною прерогативою парламенту. Таким чином, повноваження президента щодо контролю за урядом є обмеженими після затвердження прем'єр-міністра. Уряд у цій моделі функціонує під контролем законодавчого органу, що (в теорії) гарантує вищий рівень відповідальності виконавчої влади. Водночас, на практиці взаємодія між президентом і урядом значною мірою залежить від партійного складу парламентської більшості. У випадку, коли і парламентська більшість, і президент представляють ту саму політичну силу, уряд, як правило, де-факто підпорядковується президентові. Президентсько-парламентська модель, своєю чергою, надає президентові розширений обсяг повноважень: він не лише бере участь у формуванні уряду, а й має конституційне право ініціювати його відставку. Така подвійна відповідальність уряду одночасно перед главою держави і перед парламентом створює ситуацію розподілу виконавчого контролю, що з одного боку забезпечує більшу гнучкість, а з іншого потенційно спричиняє конфлікти між гілками влади.

Подальший розвиток теоретичних уявлень про природу напівпрезидентських режимів був значною мірою зумовлений прагненням дослідників подолати надмірну спрощеність класичних дефініцій, які акцентували лише на формальних аспектах. Зокрема, важливий внесок зробила С. Скач [15], яка розширила аналітичні рамки, наголосивши на необхідності врахування не лише інституційної структури, а й політичної динаміки взаємодії між ключовими акторами. Вона звернула увагу на те, що функціонування напівпрезидентських систем значною мірою залежить від того, чи має президент парламентську підтримку, а також від типу уряду (чи він формується парламентською більшістю чи меншістю). Ці чинники виявляються вирішальними для визначення не лише стабільності правління, а й реального розподілу повноважень між президентом і прем'єр-міністром. На основі поєднання зазначених параметрів дослідниця запропонувала три моделі напівпрезиденталізму: модель «об'єднаної більшості», коли і президент, і уряд мають підтримку однієї парламентської коаліції, що забезпечує високий рівень політичної узгодженості; модель «поділеної більшості», в якій уряд і президент спираються на різні, але наявні парламентські більшості, що може породжувати конкуренцію; а також модель «поділеної меншості», коли ані президент, ані уряд не мають стабільної підтримки в парламенті, що часто призводить до політичної нестабільності. Ці варіанти, які враховують співвідношення партійних інтересів,

характер виконавчої вертикалі та політичну відповідальність уряду, стали основою для сучасних типологій напівпрезидентських форм правління, надаючи дослідникам більш гнучкий інструментарій для порівняльного аналізу.

У результаті аналізу вище наведених класифікацій відомих дослідників проблематики напівпрезиденталізму у науковому середовищі сформувалося уявлення про напівпрезиденталізм як форму влади, що не зводиться до єдиного шаблону. У науковому дискурсі поступово утвердився підхід, згідно з яким ця модель є динамічною системою, що змінюється залежно від внутрішньополітичних обставин. Показовим у цьому сенсі є підхід Т. Чжун-Хсієнг [3, с. 226], що концептуалізує напівпрезиденталізм як пластичну систему, чутливу до змін політичного середовища. Концепція дослідника передбачає, що будь-яка форма напівпрезидентської системи, незалежно від її формального конституційного устрою, не є статичною. Вона, відповідно до поточних політичних, правових та інституційних умов, може змінювати свої характеристики, проходячи через кілька функціональних фаз. Наприклад, домінування президента, прем'єра чи парламенту, когабітації, а також фази умовного інституційного балансу.

У випадку, коли основні центри влади отримують приблизно однаковий рівень впливу, виникає ситуація «збалансованого» напівпрезиденталізму. Це не означає гармонійний поділ владних повноважень, а радше стан потенційної або постійної конфронтації, у межах якого кожен інститут намагається утвердити власну пріоритетність/домінантність у сфері як законодавчої, так і виконавчої політики. Когабітація як підфаза збалансованого напівпрезиденталізму характеризується тим, що президент і прем'єр-міністр представляють антагоністичні політичні сили, при цьому партія президента не повинна бути представлена в уряді. У цьому випадку легітимність обох центрів виконавчої влади базується на різних механізмах: президент опирається на результат прямого народного волевиявлення, а прем'єр-міністр – виразник парламентської більшості. У теорії така структура повинна забезпечувати стримування і противаги. Але на практиці це часто призводить до конкуренції між політичними центрами, внаслідок чого постає заплутана і конфліктна система ухвалення рішень.

Однією з головних загроз збалансованого напівпрезиденталізму є створення умов для запровадження «подвійного законодавства», коли як парламент, так і президент отримують або захоплюють можливість одноосібного ухвалення нормативних актів. Особливо це небезпечно у випадках, коли президент має право видавати

декрети чи укази, які мають силу закону. Навіть якщо ці норми формально не суперечать чинному законодавству, вони створюють паралельне правове поле, підриваючи авторитет парламенту та принцип законодавчої єдності. У результаті інституційна конкуренція набуває форми правового дуалізму, внаслідок чого функціонування системи стає нестабільним, а демократичний процес – вразливим до маніпуляцій.

С. Скач також вказує на те, що в моделі збалансованого напівпрезиденталізму особливо високою є ймовірність виникнення «інституційного паралічу», коли жоден з політичних гравців не має змоги сформувати стійку більшість, що спричиняє: 1) Постійні урядові кризи, часту зміну урядів і прем'єрів; 2) Зниження рівня ефективності ухвалення рішень, затягування важливих реформ; 3) Дискредитацію інституту президента, який в умовах політичного глухого кута змушений використовувати «надзвичайні» повноваження, що ще більше поглиблює конфлікт із парламентом; 4) Послаблення довіри громадян до демократичних інститутів, що відкриває шлях до авторитарних спокус.

Так, масштабне порівняльне дослідження Седеліуса і Лінде [12, с. 148], що охопило понад 170 країн і враховувало індекс ефективності уряду, індекс сприйняття корупції, індекс прав людини та індекс людського розвитку, виявило: прем'єр-президентські системи, що найбільш відповідні до моделі збалансованого напівпрезиденталізму – демонструють вищі результати в управлінні порівняно з іншими типами змішаного або президентського правління. Натомість президентсько-парламентські моделі показують найнижчі середні значення за всіма індикаторами, що свідчить про високий рівень конфліктності в межах виконавчої влади та неспроможність виробляти і реалізовувати послідовну політику.

У країнах третьої хвилі демократизації, де політична культура ще не стала стійкою, збалансований напівпрезиденталізм часто втрачає свої координаційні переваги. Як показує дослідження Д. Лінг [9, с. 75], у таких державах напівпрезидентські інститути, за відсутності чіткого розмежування відповідальності, продукують конфлікти, стагнацію реформ, зростання політичного цинізму в суспільстві. Разом із тим, існують приклади успішного функціонування збалансованого напівпрезиденталізму – передусім у країнах з високим рівнем політичної культури, установлені партійними системами та механізмами узгодження політичної відповідальності. Франція після реформи 2000 року, Литва та Фінляндія демонструють, що збалансований напівпрезиденталізм може бути ефективною формою правління за умов синхронізації виборчих циклів, парла-

ментської домінанти та гнучких процедур розв'язання міжінституційних суперечок.

Окрім цього, варто звернути увагу на нове дослідження Т. Седеліуса, О. Машталер і Т. Рау-ніо під назвою «Напівпрезиденталізм та війна: моделі виконавчого керівництва в Україні за часів президентства Зеленського» присвячена аналізу трансформацій виконавчого лідерства в Україні під час повномасштабної війни 2022–2023 років [13]. Автори розглядають Україну як унікальний випадок функціонування напівпрезиденталізму в умовах екзистенційної загрози державності, акцентуючи на перерозподілі повноважень між президентом, урядом та парламентом. Центральним дослідницьким питанням є те, як війна змінила координацію виконавчої влади та баланс сил між ключовими інститутами, а також які моделі президентсько-прем'єрських відносин проявилися на практиці. У теоретичній частині автори виходять із класичного поділу напівпрезиденталізму на президентсько-парламентський і прем'єр-президентський підтипи, проте пропонують оригінальну трикомпонентну типологію відносин між президентом і прем'єр-міністром. Вона складається з трьох ідеал-типових моделей: «Церемоніальна постать – лідер», де президент виконує здебільшого церемоніальні функції, а реальне управління належить прем'єрові; «Суддя/арбітр – менеджер», де президент концентрується на зовнішній політиці та безпеці й виконує роль посередника та гаранта стабільності, тоді як прем'єр-міністр керує внутрішньою політикою; та «Лідер – виконавець», де президент стає

фактичним центром виконавчої влади, а уряд перетворюється на інструмент реалізації президентської програми.

Війна, за спостереженнями авторів, мала подвійний ефект. По-перше, вона посилила централізацію виконавчої влади та закріпила домінування президента і його Офісу, що підтверджує гіпотезу про поглиблення моделі «Лідер – виконавець». По-друге, вона одночасно змусила до більш чіткого розподілу функцій: президент зосередився на міжнародних відносинах, обороні та безпеці, а прем'єр-міністр отримав більшу самостійність у сфері соціально-економічної політики, відбудови та управління поточними процесами, що наближає ситуацію до моделі «Суддя/арбітр – менеджер». Парламент при цьому виконував роль підтримки, оперативно ухвалюючи урядові та президентські ініціативи, а запровадження воєнного стану відклало вибори та спростило кадрові й процедурні рішення, посилюючи вертикаль президентської влади. Наукова новизна дослідження полягає у вперше здійсненому аналізі функціонування подвійної виконавчої влади в умовах повномасштабної війни, що дає підстави для глибших узагальнень про гнучкість інститутів напівпрезиденталізму. Автори роблять висновок, що український напівпрезиденталізм під час війни продемонстрував ефективність, але водночас наголошують, що після завершення війни важливо відновити більш збалансовану модель влади та посилити парламентський контроль, щоб запобігти надмірній персоналізації політичного процесу й забезпечити стабільність демократичних інститутів.

Таблиця 1

Типології та моделі напівпрезиденталізму використані в статті

Автор	Модель / Підтип	Ключові ознаки	Переваги	Ризики / Недоліки
Дюверже, Сарторі	Уніфікована модель	Президент і прем'єр мають підтримку однієї парламентської більшості, створюючи єдину виконавчу вертикаль.	Стабільність, узгодженість політики	Ризик концентрації влади в руках президента
	Розділена модель	Президент і прем'єр представляють різні політичні сили, що спираються на різні більшості.	Система стримувань і противаг	Когабітація, конфлікти, інституційний параліч
Шугарт і Кері	Прем'єр-президентська	Президент формує уряд, але не може відправити його у відставку; уряд відповідальний лише перед парламентом.	Вища парламентська підзвітність, стабільність за узгодженої більшості	У разі когабітації можливі конфлікти
	Президентсько-парламентська	Уряд відповідальний і перед президентом, і перед парламентом; президент може ініціювати відставку.	Гнучкість, сильніший контроль виконавчої влади	Високий ризик блокувань між гілками влади
Р. Елгі	Президенціалізований напівпрезиденталізм	Президент домінує у виконавчій владі, уряд де-факто підпорядковується президентові	Швидкість ухвалення рішень, сильне лідерство	Авторитарні тенденції, слабкий парламентський контроль
	Парламентизований напівпрезиденталізм	Президент – символічна постать, уряд є центром виконавчої влади й підпорядковується парламенту	Стабільність, чітка відповідальність	Ризик слабого лідерства в кризах

Продовження таблиці 1

Р. Елгі, Лінь, Чун- Хсієнь	Збалансований напівпрезиденталізм	Рівний розподіл влади, потенціал виникнення когабітації, подвійна відповідальність уряду	Баланс влади, стимулює компроміс	Часті урядові кризи, правовий дуалізм
С. Скач	Модель «об'єднаної більшості»	Президент і уряд мають єдину парламентську підтримку.	Ефективна й узгоджена політика	Ризик концентрації влади
	Модель «поділеної більшості»	Президент і уряд спираються на різні, але стабільні більшості.	Конкуренція може покращувати якість рішень	Затримки у процесі ухвалення рішень
	Модель «поділеної меншості»	Ні президент, ні уряд не мають стабільної підтримки.	Ситуативні коаліції можливі	Хронічна нестабільність, часта зміна урядів
Седеліус, Машталер і Рауніо	«Церемоніальна постать – лідер»	Президент – церемоніальна постать, прем'єр – керівник виконавчої влади.	Чітка парламентська підзвітність	Відсутність сильного президентського лідерства
	«Суддя/арбітр – менеджер»	Президент – гарант безпеки і посередник, прем'єр – керує внутрішньою політикою.	Розподіл функцій, стабільність у кризах	Потребує високої політичної культури
	«Лідер – виконавець»	Президент – центр виконавчої влади, уряд – інструмент реалізації його курсу.	Єдність виконавчої влади, швидкість прийняття рішень	Персоналізація влади, слабкість уряду

Висновки. У підсумку проведеного аналізу можна стверджувати, що феномен напівпрезиденталізму посідає важливе місце у сучасному політологічному дискурсі. Він постає не лише як гнучка інституційна конструкція, а й як динамічна система, чутлива до змін політичного контексту, рівня інституціоналізації та якості партійної конкуренції. Збалансований напівпрезиденталізм, з його складною системою розподілу повноважень, може, з одного боку, сприяти економічному зростанню завдяки політичному балансу, стримуванню популістських ініціатив та формуванню коаліційного консенсусу. З іншого боку, у випадку слабкої партійної системи, низького рівня інституціоналізації чи когабітації, така модель схильна породжувати урядові кризи, затримки у проведенні реформ, втрату довіри. Особливо це проявляється тоді, коли президент і прем'єр-міністр представляють антагоністичні політичні сили та не здатні сформувати єдине бачення розвитку країни.

Важливою новизною представленого дослідження є врахування не лише класичних і сучасних робіт, але й новітніх напрацювань. Зокрема, праця Т. Седеліуса, О. Машталер і Т. Рауніо розширює типологічний інструментарій аналізу напівпрезиденталізму, запропонувавши трикомпонентну модель президентсько-прем'єрських відносин у контексті війни в Україні. Вона демонструє, що напівпрезиденталізм не є статичним інституційним механізмом, а здатний адаптуватися до екстремальних умов, комбінуючи різні типи виконавчого лідерства (leader-implementer та arbiter-manager). Це підтверджує здатність напівпрезиденталізму проявляти високу гнучкість, що дозволяє системі залишатися функціональною навіть в умовах глибокої кризи. Таким

чином, типологізація напівпрезиденталізму, доповнена результатами новітніх досліджень, набуває більшої пояснювальної сили. Вона дозволяє комплексно оцінювати не лише формально-правову архітектуру, але й фактичні практики взаємодії політичних інститутів у різних контекстах. Подальші студії мають зосередитися на поєднанні інституційного та поведінкового підходів, що відкриє нові можливості для аналізу напівпрезиденталізму як стабілізуючої й водночас ризикованої моделі державного правління.

Література

1. Литвин В. Теоретичні особливості, інституційні ризики та позитиви збалансованого напівпрезиденталізму й перспективи його реформування в Україні. *Studia Politologica Ucraino-Polona*. 2015. Вип. 5. С. 45–54. ISSN 2312-8933.
2. Литвин В. Теорія та практика когабітації в напівпрезидентських системах Європи. *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації*. 2011. № 4. С. 140–149.
3. Chung-Hsieng T. Functional Phases of Semi-Presidentialism: A Comparative Approach. *Journal of Political Systems*. 2020. Vol. 27, No. 3. P. 221–243.
4. Duverger M. A new political system model: Semi-presidential government. *European Journal of Political Research*. 1980. Vol. 8, No. 2. P. 165–187.
5. Elgie R. The Politics of Semi-Presidentialism. In: Elgie R. (Ed.). *Semi-Presidentialism in Europe*. Oxford: Oxford University Press, 1999. P. 1–21.
6. Elgie R. The Politics of Semi-Presidentialism. In: Elgie R. (Ed.). *Semi-Presidentialism: Sub-types and Democratic Performance*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
7. Elgie R. Varieties of semi-presidentialism and their impact on nascent democracies. *Taiwan Journal of Democracy*. 2007. Vol. 3, No. 2. P. 53–71.

8. Elgie R., McMenamin I. Explaining the onset of cohabitation under semi-presidentialism. *Political Studies*. 2011. Vol. 59, No. 1. P. 1–20.

9. Lin J. Exploring the impact of semi-presidentialism on third-wave democratizing countries. *Asian Journal of Comparative Politics*. 2023. Vol. 8, No. 1. P. 56–77.

10. Linz J. Presidential or Parliamentary Democracy: Does It Make a Difference? In: Linz J., Valenzuela A. (Eds.). *The Failure of Presidential Democracy: Comparative Perspectives*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1994. P. 3–87.

11. Sartori G. *Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes*. London: Macmillan, 1997.

12. Sedelius T., Linde J. Unravelling semi-presidentialism: Democracy and government performance in four distinct regime types. *Democratization*. 2018. Vol. 25, No. 7. P. 1225–1243.

13. Sedelius T., Mashtaler O., Raunio T. Semipresidentialism and war: executive leadership models in Ukraine during Zelenskyi's presidency. *East European Politics*. 2024. Vol. 40, No. 4. P. 658–683. DOI: 10.1080/21599165.2024.2369978.

14. Shugart M. S., Carey J. M. *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.

15. Skach C. *Borrowing Constitutional Designs: Constitutional Law in Weimar Germany and the French Fifth Republic*. Princeton: Princeton University Press, 2005.

Анотація

Назар В. О. Напівпрезиденталізм у політичній науці: інституційна конфігурація, типологізація та міжвладна взаємодія. – Стаття.

У статті досліджується феномен напівпрезиденталізму як окремого типу змішаної форми державного правління, в якому виконавча влада поділена між президентом, главою держави, і прем'єр-міністром, що очолює уряд. Аналіз базується на широкому спектрі класичних і сучасних типологій напівпрезиденталізму, а також на емпіричних даних і політичній практиці різних країн, зокрема держав Центрально-Східної Європи та України. Автор детально розглядає внутрішню варіативність цієї системи, акцентуючи увагу на залежності її функціонування від парламентської підтримки, характеру взаємодії між політичними інститутами, політичного контексту, рівня інституціоналізації та якості партійної системи. Особлива увага приділяється аналізу збалансованої форми напівпрезиденталізму, яка характеризується відносно рівним розподілом повноважень між президентом і прем'єр-міністром, та її впливу на ефективність прийняття урядових рішень, здатність до політичного компромісу і стабілізації демократичних процесів у країнах з перехідною демократією. Дослідження ґрунтується на порівняльних методах, що дозволяють зіставити різні моделі і підтипи напівпрезиденталізму, враховуючи їхні переваги, ризики та потенціал для конфліктності між виконавчими органами влади. У статті також

висвітлюються сучасні трансформації системи у контексті надзвичайних політичних та безпекових викликів, зокрема під час повномасштабної війни в Україні, що демонструє адаптивність інститутів та зміну балансів влади в умовах кризи. Робота підкреслює, що ефективність напівпрезиденталізму значною мірою визначається якістю політичного середовища, здатністю ключових інститутів до співпраці, рівнем політичної культури, узгодженістю парламентської більшості і гнучкістю конституційних механізмів. Автор показує, що напівпрезиденталізм виступає не лише як формально-правова модель державного правління, а й як динамічна система, що здатна змінювати свої характеристики відповідно до внутрішньополітичних умов та зовнішніх викликів, поєднуючи стабілізаційні функції з потенційною ризикогенністю в умовах слабких інститутів та політичної турбулентності. Таким чином, стаття пропонує комплексний підхід до оцінки напівпрезиденталізму, що дозволяє глибше зрозуміти механізми взаємодії виконавчих інститутів і їхній вплив на політичну стабільність, ефективність урядових рішень та розвиток демократії в сучасних державах.

Ключові слова: напівпрезиденталізм, збалансований напівпрезиденталізм, президент, прем'єр-міністр, уряд, когабітація, інституційна конкуренція, політична відповідальність.

Summary

Nazar V. O. Semi-presidentialism in political science: institutional configuration, typology and intergovernmental interaction. – Article.

The article examines the phenomenon of semi-presidentialism as a distinct type of hybrid form of government, in which executive power is divided between the president, as head of state, and the prime minister, who leads the government. The analysis is based on a wide range of classical and contemporary typologies of semi-presidentialism, as well as on empirical data and political practices from various countries, particularly those in Central and Eastern Europe and Ukraine. The author provides a detailed examination of the internal variability of this system, emphasizing the dependence of its functioning on parliamentary support, the nature of interactions between political institutions, the political context, the level of institutionalization, and the quality of the party system. Particular attention is paid to the analysis of the balanced form of semi-presidentialism, characterized by a relatively equal distribution of powers between the president and the prime minister, and its impact on the effectiveness of government decision-making, the capacity for political compromise, and the stabilization of democratic processes in countries with transitional democracies. The study relies on comparative methods, allowing for the juxtaposition of different models and subtypes of semi-presidentialism, taking into account their advantages, risks, and potential for conflict between executive bodies. The article also highlights contemporary transformations of the system in the context of extraordinary political and security challenges, particularly during the full-scale war in Ukraine, demonstrating the adaptability

of institutions and shifts in power balances under crisis conditions. The work emphasizes that the effectiveness of semi-presidentialism is largely determined by the quality of the political environment, the capacity of key institutions for cooperation, the level of political culture, the cohesion of the parliamentary majority, and the flexibility of constitutional mechanisms. The author shows that semi-presidentialism functions not only as a formal-legal model of government but also as a dynamic system capable of adapting its characteristics in response to domestic political conditions and external challenges,

combining stabilizing functions with potential risks under conditions of weak institutions and political turbulence. Thus, the article proposes a comprehensive approach to evaluating semi-presidentialism, enabling a deeper understanding of the mechanisms of interaction between executive institutions and their impact on political stability, the effectiveness of government decisions, and the development of democracy in contemporary states.

Key words: semi-presidentialism, balanced model, president, prime minister, government, cohabitation, institutional competition, political accountability.

Дата надходження статті: 09.08.2025

Дата прийняття статті: 22.08.2025

Опубліковано: 30.09.2025